

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּה יָמִים

HEMDAT YAMIM

פְּרֻשַׁת הַשָּׁבוּעַ חיי שרה תש"ף

על עננים וערפילים

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

הענן שהיה קשור על אהלה של שרה אמנו, מופיע על פי הדרש גם בסוף פרשתנו שנאמר:

"וַיִּבְכְּ אֶת יִצְחָק הָאֱהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְּקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּצְחָק וַיִּנָּחֵם וַיִּצְחָק אֶתְרֵי אִמּוֹ" (בראשית כ"ד טז).

מעיר על כך המדרש: "ויביאה יצחק האהלה שרה אמו כל ימים שהיתה שרה קיימת היה ענן קשור על פתח אהלה, כיון שמתה פסק אותו ענן, וכיון שבאת רבקה חזר אותו ענן".

(בראשית רבה (וילנא) פרשת חיי שרה פרשה ס טז (כד, טז) והביא הדברים גם רש"י שם).

ענן זה הוא אותו ענן, שנזכר על פי הדרש, גם בסוף הפרשה הקודמת, פרשת וירא, כשאברהם ויצחק היו בדרכם אל הר המוריה, בדרך אל נסיון העקידה. שם מלמדנו הכתוב: "בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּשָׂא אֲבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֵק" (שם כ"ב ד). שואל המדרש מה ראה אברהם? ועונה: "וירא את המקום מרחוק מה ראה? ראה ענן קשור בהר" (בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת וירא פרשה נו בראשית רבה (תיאודור-אלבק) כב (ד ה)). ממשיך המדרש: "אמר (אברהם) דומה שאותו המקום שאמר לי הקדוש ברוך הוא להקריב את בני שם, אמר לו, יצחק בני רואה את מה שאני רואה? אמר לו הין (כן)".

אברהם ויצחק כבר הכירו ענן זה, מאהלה של שרה - אמו של יצחק, האוהל בו נתבשרה על הולדת בנה. בשני המקרים, מי שזכה לראות הבין שיש כאן נוכחות שכינה.

גם בשירת דוד אנו מוצאים עיסוק בנושא זה מזוויות אחרות. הכתוב אומר: "וַיֵּיטְ שָׁמַיִם וַיִּרְדּוּ וַעֲרַפְלַת תַּחַת רַגְלָיו" (שמו"ב כ"ב ו). תרגם יונתן: "וַעֲנַן אֲמִיטָתָא כְּבִישׁ קְדָמוֹהִי מַלְשׁוֹן עַלְטָה כְּמוֹ שְׂמַצִּינוּ בְּמַדְרַשׁ רַבָּה עַל הַפְּסוּק: "וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְעַלְטָה הָיָה" (בראשית ט"ו יז) "אמיטתה הוות".

יונתן בן עוזיאל זיהה גם כאן את הערפל שתחת רגלי השכינה עם הענן.

הערפל והענן מחשיכים את האור והשאלה היא מה משמעות הענן ביחס לגילוי השכינה שהענן מייצג? לפי התרגום, כדי שאפשר יהיה להכיל את גילוי השכינה, היא חייבת להתגלות בהסתר, בענן, בערפל, בעלטה.

הרלב"ג (במקום) פנה לכיוון אחר. לדעתו, כאשר יש גילוי שכינה שמטרתו לעזור למי שזכאי וראוי לעזרה מהקב"ה, כמו דוד המלך, השכינה יורדת למקום חומרי ונמוך, הערפל והענן מבטאים זאת. וז"ל: "שהוא כאילו נטה מהשמים אשר שם משכנו לפי מה שיחשב, וירד בנמצאות השפלות, להשיג בי (על דוד) ולרוב החשך והאופל אשר בנמצאות האלו השפלות, קראם 'ערפלי ולזה אמר: וַעֲרַפְלַת תַּחַת רַגְלָיו'".

רד"ק על הפסוק המקביל בתהילים (י"ח ט) פנה לכיוון שלישי: "ויט שמים וירד, כבר פירשנוהו. וַעֲרַפְלַת תַּחַת רַגְלָיו, שֶׁם לָהֶם (לאויבי ישראל) ערפל וחושך תחת רגליו שדרכם באפו".

לפי תרגום יונתן הענן - הערפל, מסתיר את השכינה. לפי הרלב"ג הערפל בא לתאר את חוסר הבהירות הרוחנית והחושך של העולם החומרי. לפי הרד"ק הערפל והחושך הוא תיאור מצבם של אויבי דוד כשהקב"ה מגלה עליהם כדי להציל את דוד וגורם להם למצוקה, חושך עלטה וענן.

כמה פסוקים מאוחר יותר, בשירת דוד, חוזר הכתוב ואומר: "וַיִּשְׁתַּחֲוֶה אֶת הַשָּׁמַיִם וַיִּשְׁכַּח מִלְּבָבוֹ וַיִּשְׁכַּח מִלְּבָבוֹ וַיִּשְׁכַּח מִלְּבָבוֹ" (שמו"ב כ"ב יב). גם כאן יונתן בן עוזיאל תרגם וַאֲשֶׁרִי (השכיח) שְׁכִיחָתִיהָ בְּעַרְפָּלָא וַעֲנַן יְקָר סְחוֹר סְחוֹר לִיָּהּ (במשמעות של מקיף).

אם כך, גם ביציאת מצרים העננים, ענני הכבוד, הערפל וההחשכה, הם הסמל של גילוי שכינה. וז"ל רש"י שם: "כענין שנאמר 'וַיְהִי הָעֲנָן וְהַחֹשֶׁךְ' (שמות פרק י"ד כא), מפסיק בין מצרים לישראל".

הבה נתפלל כי נזכה לראות בקרוב את עם ישראל מאוחד, חונה כאיש אחד בלב אחד מול ההר, ואולי נזכה לראות שוב משהו מהעננים שירדו גם על הר סיני.

לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלביע ח' באייר תשע"ו	לע"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל נלביע י"ג בחשוון תשע"ח	לע"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלביע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט
לע"נ הרב שלמה מרזל ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י' באייר תשע"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ תמר ליכטנשטט האהובה יהי זכרה ברוך	לע"נ גב' אסתר שמש ע"ה נלביע כ' באב תשע"ז	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד
לע"נ מרים שטרן ע"ה, נלביע בה' באב תשע"ט		לע"נ אברהם קליין ז"ל, נלביע בל"ג בעומר תשע"ט		
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

מחלוקת על פיצול דירה בעיר חרדית

'ארץ חמדה גזית' ירושלים / אב תשע"ז / תיק 77018

דיינים:

הרב עדו רכניץ, הרב שי ויסברוט, הרב מבורך טויטו

המקרה בקצרה:

התובע קנה דירה מעל דירת הנתבע. לאחר שקנה את הדירה, הוא שיפץ אותה והוסיף חדר על הגג שהציאה ממנו היא לחדר המדרגות, והשכיר אותו. הנתבע פנה לעירייה והתנגד לבנייה על הגג, אך לבסוף היחידה נבנתה, לאחרונה התובע החל לבצע עבודות לבניית שני חדרים נוספים על הגג, והנתבע הגיש תביעה כנגד התובע, וכנגד הרשות המקומית שאינה אוכפת. הצדדים הגיעו לבית הדין במטרה שיכריע אם יש לתובע זכות לפצל את ההרחבה לדירה נוספת. לטענת התובע באזור שבה ממוקמת הדירה ישנם שכנים נוספים שבנו הרחבות ללא היתר ללא התנגדות של הנתבע. לדבריו, הנתבע פועל מתוך צרות עין, ולכן הוא תובע שבת הדין יורה לנתבע להסיר את התנגדותו לבנייה. לדברי הנתבע הוספת יחידת הדירור מפריעה לאיכות החיים שלו, הוא לא התנגד לבנייה של שכנים אחרים משום שהיא לא הפריעה לו, בניגוד לבנייה של התובע. כמו כן אין זה נכון לומר שיש מנהג בעיר לפצל דירות, משום שהעירייה פועלת קצת כדי למנוע זאת. התנגדותו היא רק לפיצול הדירה לשתיים, ולא להרחבת הדירה. הנתבע דורש שהבנייה תופסק. פסק הדין: בית הדין קיבל את טענת הנתבע ואסר על התובע לפצל את ההרחבה ליחידת דירור חדשה, על התובע לחבר את החדר שעל הגג לביתו. לתובע אסור להמשיך בבנייה עד לקבלת אישור מהרשות המקומית. פסק דין זה מחייב גם כל קונה שיקנה את הדירה מהתובע.

נימוקים בקצרה:

הוספת יחידת דירור בבניין דירות על פי ההלכה

מהגמרא (בבא בתרא נט-ס) עולה, שאסור לאדם להוסיף יחידת דירור נפרדת בחצר בה שותפים שכנים נוספים. כך גם נפסק בשו"ע (ח"מ קנד, א). לעומת זאת משמע מהגמרא שבמקרה של פתיחת היחידה למבוי (רחוב) אין לשכנים זכות להתנגד. רשב"ם (שם) כתב שמבוי הוא מקום שלא עושים בו דברים צנועים. לכאורה, מכאן היה ניתן להסיק שחדר מדרגות נחשב כמבוי ולא כחצר, ומותר לפצל דירה כאשר משני החלקים יש יציאה לחדר המדרגות. אולם, מהרשב"ם משמע שיש נימוק וסף להתנגדות השכנים והוא שהפיצול מוסיף דיירים שמשתמשים בשטח המשותף, ונימוק זה קיים גם בחדר מדרגות. מראשונים אחרים משמע שהנקודה היא הפרעה לתשמיש השותפים, ולכן נראה שחדר מדרגות נחשב כחצר ולא כמבוי, ואסור לפצל דירה כאשר חלקיה פתוחים אליו. וכך כתב גם בשו"ת מנחת אשר (א, צד) ובפתחי חושן (חלק ו, טו הערה נו). לפיכך, רשאים השכנים להתנגד לפיצול דירה לשניים, כאשר הכניסה לשני החלקים היא מחדר המדרגות.

חוקי הבנייה ומעמדם ההלכתי

החוק אוסר הוספת יחידת דירור ללא אישור, לחוק זה יש תוקף הלכתי, וגם ביסוס הלכתי, ובכל מקרה לחוקי בנייה מוניציפליים יש תוקף הלכתי מדין תקנות בני העיר, וכדברי הגמרא (בבא בתרא ח ע"ב) והרמב"ם (מכירה יד, ט) שבני העיר יכולים לקבוע חוקים לעצמם, כך גם נפסק בשו"ע (ח"מ רלא, כז-כח). בפד"ר (יב עמ' 15) כתבו שלמרות שבארץ ישראל לא חל הכלל "דינא דמלכותא דינא" לשיטת הר"ן, גם לשיטתו יש תוקף הלכתי לחוקי בנייה מוניציפליים. זאת, כיוון שבני העיר בוודאי רשאים לקבוע תקנות וחוקי בנייה. אמנם, היו שכתבו שנבחרי הציבור במדינת ישראל אינם עומדים בדרישות ההלכה. כיוון שהרמ"א (ח"מ לז, כב) כתב שניתן למנות רק כאלו שאינם פסולים להיות דיינים, אלא שבמקרה שלפנינו מדובר על עיר חרדית שנבחרה כשרים. ואף שתקנות הבנייה נקבעות בוועדה מחוזית, הרי שהעיר יכולה להגיש בקשה לשינוי תב"ע ומשלא עשתה כן, קיבלה עליה את התב"ע של הוועדה המחוזית. לכאורה היה מקום לדון אם יש תוקף לתקנות עירוניות ללא אישור "אדם חשוב" הנדרש בהלכה (שו"ע ח"מ רלא, כח). אלא שהשו"ע עוסק במקרה שבו יש "אדם חשוב" הממונה על הציבור, מה שלא קיים בימינו. מעבר לכך תקנה זו אינה זקוקה לאישור הלכתי, שכן היא תואמת את ההלכה כאמור לעיל. בנוסף, גם אם רבים במקום זה נוהגים לבנות ללא אישור, זכותו של שכן להתנגד כפי שכתב הרב אליעזרוב בפד"ר (יב, עמ' 354), ולכן יש לקבל את התנגדות הנתבע.

למעבר לפסק הדין

מתפללים לרפואתם השלימה של:

נתנאל אילון בן שינא ציפורה
רבקה רינה בת גרונה נתנה
ויקי ויקטוריה בת דייזי

ניר רפאל בן רחל ברכה
אסתר בת רחל
מאירה בת אסתר

יאיר מנחם בן יהודית חנה
נתנאל בן שרה זהבה
יפה בת רחל יענטע

בתוך שאר חולי עם ישראל

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

רבשקה וסדר מאורעות חזקיהו

בספר מלכים ובספר ישעיהו מופיעות פרשיות מקבילות של כמה מאורעות שקשורים לחזקיהו ולישעיהו. ומהעיון באגדות חז"ל מתבאר שיש לפרש את סדר המאורעות באופן אחר מהמקובל בפרשנים, ושלאופן האחר יש סיוע ממקורות היסטוריים זרים, ובכך נדון בין השאר במאמר זה.

בתנ"ך מובא שחזקיהו המלך חלה, וישעיהו הנביא בא לבקרו והודיע לו שנגזר עליו שימות. ובמסכת ברכות (דף י, א) מובא שישעיהו אמר לחזקיהו שהגזירה היא משום שלא עסק בפריה ורבייה. וחזקיהו טען לצדקתו שראה ברוח הקודש שעתידים לצאת ממנו בניי שאינם מהוגנים ולכן לא נשא אשה. וישעיהו הורה לחזקיהו שהוא צריך לעשות את ציווי התורה לפרות ולרבות, ומה שנוח לפני די-שיעשה! ומסופר בהמשך (מתורגם ומבואר):

"אמר לו חזקיהו: אם כן לי את בתך לאשה, כי אפשר שיגרום צירוף זכויותינו, ויצאו ממנו בניי מעולים. אמר לו ישעיהו: כבר נגזרה עליך גזרה שתמות, ומה יועיל לך אם אתן לך את בתי לאשה. אמר לו: בן אמוץ, כלה נבואתך – וצא! כך מקובלני מבית אבי אבא (דויד המלך, שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו, ולא מנע עצמו מבקשת הרחמים) – אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים..."

ומסופר בתנ"ך (מלכים ב כ; ישעיהו לח) שחזקיהו התפלל לדי' שיסלח לו וירפאהו, ודי' הורה לישעיהו לחזור ולהודיע לחזקיהו שתפילתו התקבלה ושי' יוסיף על ימיו חמש עשרה שנה. ולפי גרסת עין יעקב וכתבי יד רבים מסופר בהמשך סוגיית התלמוד שלבסוף נולדו לחזקיהו שני בניי, מנשה ורבשקה, אלא שכבר בילדותם הם התנהגו באופן לא ראוי, וז"ל המשך הסוגיה (מתורגם בתוספת ביאור): "לבסוף נתן ישעיהו הנביא את בתו לחזקיהו, ונולדו ממנה לחזקיהו שני בניי, מנשה ורבשקה. יום אחד הרכיב אותם על כתפו להביאם לבית המדרש כדי שילמדו תורה. ושמע שאחד מהם אומר: ראשו של אבא מתאים לצלות עליו דגים קטנים. ואחד אומר: ראוי ראשו של אבא להקריב עליו קרבן לעבודת כוכבים. וכששמע זאת חזקיהו הורידם וחבט אותם בקרקע. מנשה נותר בחיים, ורבשקה מת. קרא חזקיהו על עצמו את הכתוב (ישעיהו לב, ז) 'זְכַלְי בְּלִי רָעִים'."

המעשה מעורר קושי, השם רבשקה אינו שם בעברית, ובשם זה נקרא השר של מלך אשור, שדיבר בשפה העברית ("יהודית") אל חיילי חזקיהו המלך שהיו במצור בירושלים וקרא להם להיכנע. ואף דיבר דברי נאצה על הקב"ה ואמר שכביכול אין ביכולתו להושיע את היהודים מפני מלך אשור. והגאון ר' ראובן מרגליות ז"ל (מרגליות היס שם) כתב שבנו של חזקיהו נתכנה בשם רבשקה על שם אותו שר של מלך אשור שהיה יהודי משומד. אלא שהסבר זה תמוה, כיצד יתכן שחזקיהו יכנה את בנו על שם יהודי רשע שהמיר את דתו, ואף היה אויב שלו וקרא לחיילים היהודים שימרדו בחזקיהו.

בסיפור יש קושי נוסף. בניו של חזקיהו שרכבו כל כתפיו היו ילדים רכים שדעתם קלה ואינם אחראים על מוצא פיהם, ולא מסתבר שצדיק כמו חזקיהו העניש אותם והטיל אותם בעוצמה כה גדולה על הקרקע עד שרבשקה מת מעוצמת החבטה. וכבר הקשה כך בשו"ת בית אבי (ב, חו"מ קנג), וכתב שהאגדות אינן נחשבות כמקור הלכתי. ואכן נראה שיש להבין אגדה זו במשמעות סמלית, וכדלקמן.

זְכַלְי בְּלִי רָעִים

המעשה מסיים במשפט שאמר חזקיהו – "זְכַלְי בְּלִי רָעִים". משפט זה מוזכר בנבואת ישעיהו (לב, ז), ומדברי המפרשים מתבאר ש"זְכַלְי" וכן "בְּלִי" שמוזכרים שם הם מלשון "נוכל", והכוונה למי שמראה את עצמו כצדיק אך מחשבותיו הן מחשבות רעות. וכך ביאר שם רד"ק:

"הכילי שמחשבתו רעה אבל אינו כמו הנבל, כי הנבל יעשה מעשה הרעה, אבל הכילי אינו רע כל כך שיעשה מעשה אבל חושב ומדבר רע... ופירוש "בְּלִי רָעִים" מדותיו, ואומר כמו שהוא צר עין ודעת חסרה ורעה – כן כליו רעים וחסרים, וכשימכור ימכור במדה חסרה."

חזקיהו קרא על עצמו ועל ילדיו את הכתוב "זְכַלְי בְּלִי רָעִים", והוא מרמז בכך שמחשבות רעות שהתרוצצו בראשו באו בסופו של דבר לידי ביטוי בדיבורים הרעים של ילדיו הקטנים. חזקיהו היה צדיק גדול ומסופר עליו (מלכים ב יח) שנלחם בעבודה הזרה שהיתה נפוצה בעם, וגם הסיר את הבמות שעבדו בהם את די' וכפה את העם לעבוד את די' רק במקדש שבירושלים. ולכאורה תמוה מנין יהיו לחזקיהו מחשבות רעות. אמנם מובא בכמה ספרים שכאשר אדם גדול מוכיח את הצבור על מעשיהם הרעים, עלולות המחשבות של ההמון לדבוק בו והוא עלול להרהר בהן, כמובא בספר עבודת ישראל (ליקוטים לאבות פרק ב): "מחמת התדבקות גופו אל ההמון באומרו לפנייהם תוכחת מוסר נמשך אליו גם כן מאותן הרהורים רעים של ההמון". וכן מובא לגבי מלך ישראל בספר שם משמואל (במדבר בהעלותך):

"כי באשר המלך הוא בערך העם כמו ערך הראש לגוף, וכמו כל תשוקות הגוף עולות על הראש והמוח ומבלבלין את השכל, כן מחשבות ההמון עולין על מוח המלך ומבלבלין את שכלו..."

והאגדה מרמזת שחזקיהו חש שהיו מספר פעמים שהוא לא נאבק כראוי לו במחשבות הרעות של ההמון שעלו על לבו, ולכן הוא התייחס אל עצמו בתור "בְּלִי", בתור מי שמראה את עצמו מבחוץ בתור צדיק, אך בתוכו יש מחשבות רעות. ומובא בספר בן פורת יוסף (דרשות והוספות קונטרס אחרון): "שמעתי בשם מורי [הבעש"ט] ... הנשמה הם ממוח, - בניו, ופגם שבמוח במחשבה - גורם שיש לו צער מבניו". ונראה שלכן חש חזקיהו שפגמי המחשבות שפעמים שאירעו אצלו יגרמו לו ללידת בניי שאינם הגונים ולכן לא עסק בפריה ורבייה. אלא שלא היה זה מתפקידו לעסוק בדברי נסתרות ששייכים לקב"ה, וכאשר חזקיהו התחרט ונשא את בתו של ישעיהו הנביא הוא היה סבור שהזכות המשותפת של שניהם תועיל שיוולדו לו בניי הגונים. אך כאשר הוא שמע את דיבוריהם הרעים של בניו, הוא הניח שהדבר לא הסתייע, ולכן קרא על עצמו את הכתוב "זְכַלְי בְּלִי רָעִים". אמנם כאמור לעיל, לא מסתבר שצדיק כמו חזקיהו העניש אותם על דבריהם והטיל אותם בעוצמה כה גדולה על הקרקע. ואת ענין החבטה יש לבאר באופן המובא בעין אי"ה וכדלקמן.

הסבר עין אי"ה לחבטה שחבט חזקיהו את בניו

בעין אי"ה (ברכות א קלט) ביאר את החבטה אל הקרקע באופן סמלי:

"בהיותו דואג על התכונות הפנימיות שלו, שבבואם אל בניו יהפכו להרע, כאשר הכיר ברוח הקודש... בהיות הבנים בעלי תכונות רעות כל אחד לפי ענינו המיוחד לו, השתדל הרבה להכשירם ללמדם תורה ומוסר ודרך תבונות בכל עז. כדחז"ל (סנהדרין קא, ב) 'זכי חזקיה לכל העולם כולו למד תורה ולמנשה בנו לא למד', וזה יובן ב'ארכבינהו אכתפיה לבי מדרשא'. אבל תכונותיהם הרעות התגברו למעלה מכל תועלת של לימוד והדרכה... 'חבטינהו אארעא', בהיותו רואה שהדרכתו להם היא ללא תועלת, ובהוסיפם דעת יוסיפו רעה והשחתה, הניחם על טבעם להתנהג כבחירתם. מנשה חי, שעב"פ היה בו איזה רעיון מוסרי אע"פ שהושחת... אבל רבשקה, שהיתה תכונתו גשמית כולה, בלא שום צירוף מוסרי, מת. כי נחלשו כוחותיו הגופניים ונהרסו משיטפו בתאותיו הרעות מאין מעצור."

עין אי"ה מבאר את 'חביטת הילדים אל הקרקע', בתור החלטה של חזקיהו להפסיק ולהשתדל ללמדם תורה, ורבשקה מת לבסוף משום שנחלשו כוחותיו הגופניים מפני שהיה שטוף בתאוות רעות. בכל אופן, גם לפי הסבר זה לא מובן מדוע מנשה קרא את שם בנו רבשקה שאינו שם בעברית, ואדרבא זהו שמו של יהודי מומר שהיה אויבו של חזקיהו. ונראה שלצורך הבנת ענין זה יש לעיין במקור נוסף, וכדלהלן.

התרגום הארמי על קהלת

על הכתוב "מסייע אבנים יעצב בהם בוקע עצים יסקן בם" (קהלת י, ט) מובא שם בתרגום הארמי (מתורגם לעברית):

"אמר שלמה המלך הנביא גלוי לפני, שמנשה בן חזקיהו עתיד לחטוא ולהשתחוו לצלם אבנים, ולכן יימסר ביד מלך אשור שיעקדנו בזממים כעונש על שביטל את דברי התורה שכתובים מתחילתם על אבנים, ולכן יצטער בהם. ורבשקה אחיו עתיד להשתחוו לצלם עצים ולעזוב את דברי התורה שהונחו בארון עצי שיטים, ולכן הוא עתיד להישרף באש על ידי מלאך ה'".
התרגום דורש את הכתוב "מסייע אבנים יעצב בהם" על מנשה שנענש ונעקד בזממים כמתואר (דברי הימים ב לג, יא): "ויבא ד' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילקדו את מנשה ברחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבבלה". ואת הכתוב "בוקע עצים יסקן בם" הוא דורש על רבשקה שנענש ונשרף באש על ידי מלאך ה'. עונשו של רבשקה מתאים לעונש שבא על מחנה סנחריב שצר על ירושלים, כמתואר בישעיהו (י, יז): "והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ובערה ואכלה שיתו ושמירו ביום אחד". ומהמסורת שבתרגום הארמי עולה שרבשקה היהודי המומר שהיה שר של מלך אשור ונשרף יחד עם שרי צבא אשור - היה בנו של חזקיהו.
לפי מסורת זו נראה שבעת הלידה חזקיהו קרא גם לבן רבשקה בשם עברי, אלא ששם זה לא נשתמר אצלנו, והוא נקרא במסורות של האגדה בשם רבשקה, משום שכך מוזכר שמו בתנ"ך. לפי המסורת שבתרגום, בן זה המיר דתו והצטרף לממלכת אשור והתמנה שם לשר חשוב שנקרא רבשקה (שמשמעותו המילולית 'שר המשקים') והוא זה שבא והסית את היהודים הנצורים בירושלים להיכנע למלך אשור.

המסורת שבתרגום והמסורת הנוספת שמובאת בתלמוד הבבלי (גרסת עין יעקב ועוד) משלימות זו את זו. הבבלי מגלה שמתחילה חזקיהו אביהם השתדל ללמדם תורה, אך כשראה שלימוד התורה אינו מועיל להם הוא התיימש מללמדם תורה, וזו משמעות הסמלית של 'החבטה אל הקרקע'. והתרגום הארמי מגלה שסופו של רבשקה שהוא מת (יחד עם שרי צבא אשור), ואילו מנשה חי (ובסוף חיו חזר בתשובה על מעשיו הרעים).

מסורת זו, מפרשת את סדר המאורעות שמסופר עליהם בתנ"ך, באופן שונה מהאופן שסדר עולם רבה' והפרשנים מבארים אותם. אך מסורת זו תואמת לסדר המאורעות כפי שהוא מתבקש מתוך תיאורים היסטוריים זרים. ואמנם תיאורים היסטוריים זרים אינם דבר אמין, ואין חדש תחת השמש, וכשם שבימינו מתפרסמים דברים שאינם נכונים כדי לפאר ולרומם שליטים (ובמיוחד במשטרים טוטליטריים), בוודאי שכך נעשה גם אז כאשר המלכים פקדו על הסופרים שלהם לפאר ולרומם אותם. אך בכל אופן המסורת שרבשקה היה בנו של מנשה מצריכה אותנו לפרש את סדר המאורעות שמתוארים בתנ"ך באופן שונה מהמקובל, וכפי שיתבאר לקמן.

סדר המאורעות שהתרחשו בימי חזקיהו

בספר מלכים ובספר ישעיהו מופיעות פרשיות מקבילות של כמה מאורעות שקשורים לחזקיהו ולישעיהו. בספר ישעיהו מתמקדים בעיקר בדמותו של רבשקה (לו, א-כב):

"ויהי בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבערות ויתפשם: וישלח מלך אשור את רב שקה מלכיש ירושלמה אל המלך חזקיהו בחיל כבד ויעמד בתעלת הברכה העליונה... ויאמר אליהם רב שקה אמרו נא אל חזקיהו כה אמר המלך הגדול מלך אשור מה הבטחון הזה אשר בטחת... עתה על מי בטחת כי מרדת ב'... ויאמר אליהם ושבנא ויואח אל רב שקה דבר נא אל עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו ואל תדבר אלינו יהודית באוני העם אשר על החומה: ויאמר רב שקה האל אדניך ואלך שלחני אדני לדבר את הדברים האלה הלא על האנשים הישבים על החומה..."

ומסופר שבעקבות דברי נאצה נוספים של רבשקה (המובאים שם בהמשך) בא חזקיהו לבית ד' להתפלל שם, ושלח לישעיהו הנביא שיתפלל גם הוא. וישעיה נבא שמלך אשור יעזוב בסופו של דבר את הארץ ויפול בחרב באשור. וכפי שאכן אירע לבסוף שבניו של סנחריב מלך אשור הרגו אותו. ולאחר מכן מסופר על מחלת חזקיהו ועל תפילתו ועל תוספת השנים שניתנה לו (ישעיהו לח, א-n):

"בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבוא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ד' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה: ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ותפלל אל ה': ויאמר אנה ד' זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדול: ויהי דבר ד' אל ישעיהו לאמר: הלוך ואמרת אל חזקיהו כה אמר ד' אלהי דוד אביך שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני יוסף על ימיד חמש עשרה שנה: ומכף מלך אשור אצילך ואת העיר הזאת וגנותי על העיר הזאת: וזה לך האות מאת ד' אשר יעשה ד' את הדבר הזה אשר דבר: הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחרנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה:"

מפשוטות הכתוב "בימים ההם חלה חזקיהו למות", משמע לכאורה שמחלת חזקיהו היתה 'בימים ההם' של נאומי רבשקה. וכך פירשו בסדר עולם רבה (כג) והמפרשים. מאידך, לפי המסורת שנגזרה על חזקיהו מיתה משום שלא עסק בפריה ורביה, ולאחר שקיבל עליו להתחתן ולהוליד ילדים הוסיפו לו חמש עשרה שנה ונולדו לו רבשקה ומנשה, ורבשקה הוא היהודי המומר שהסית את הלוחמים הנצורים בירושלים להיכנע לסנחריב. צריך לומר, שפרשיית מחלתו ורפואתו של חזקיהו קדמה זמן רב למצור ולנאומי רבשקה. ולאחר

שחזקה התרפא הוא נשא אשה והוליד ממנה את רבשקה, ורבשקה הספיק להמיר דתו ולהתמנות לשר בממלכת אשור, ולבוא ולנאום במצור כנגד חזקיהו אביו.

לפי המסורת הזו, פרשיית מחלת ורפואת חזקיהו מובאת בסמוך לאחר הספור על המצור כדי להסביר כיצד יתכן ששר אשורי מדבר באופן חופשי בשפה העברית (יהודית). העברית לא היתה שפה בינלאומית, ולא מסתבר ששר במעצמה האשורית יטרח ללמוד לדבר בעצמו שפה של אומה קטנה. ומחמת התמיהה הזו, מובאת מייד בסמוך הפרשיה המספרת על מחלת ורפואת חזקיהו, ומרמזת שמתחילה לא רצה חזקיהו לשאת אשה וללדת ילדים, ומשום שהניח שילדיו יהיו קשיים באמונה בה, אלא שלאחר שישעיהו נשלח להוכיח אותו, הוא התחרט וקיבל עליו לשאת אשה ולהוליד ילדים ("אָב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל אֲמֹתָּךְ" - ישעיהו לח, ט). ואמנם לבסוף חששו התגשם ונולד לו רבשקה שהמיר את דתו, והוא זה שמסופר עליו בפרשיה הקודמת.

העובדה שחזקיהו נשא אשה בגיל מאוחר מתבקשת גם מכך שחזקיהו היה בן עשרים וחמש שנה במולכו ומלך עשרים ותשע שנים, ולאחר פטירתו הומלך בנו מנשה בהיותו בן שנים עשרה שנה בלבד. ומסתבר שגם הבן הנוסף רבשקה היה צעיר לימים, וכפי ששמע מדברי ישעיהו (לו, ו): "אֵל תִּירָא מִפְּנֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שְׁמַעְתָּ אֲשֶׁר נִדְּפוּ נְעָרֵי מִלְּךָ אֲשֶׁר אוֹתִי". רבשקה נקרא כאן 'נער' משום שהוא אכן היה צעיר מאוד לימים². ומסתבר שמכיוון שהיה מזרע המלוכה בירושלים מינה אותו סנחריב לשר חשוב במחנה הצבא שנשלח לכבוש את ירושלים, כדי שינאם ליהודים בשפתם ובלשונם ויפתה אותם להיכנע לצבא מזרע המלוכה שלהם.

יישוב הקשיים ההיסטוריים

המסורת שבתרגום הארמי מיישבת גם קשיים מתיאורים היסטוריים זרים. ממקורות זרים נראה שחזקיהו מלך בערך בשנת 727 לפנה"ס ונפטר בשנת 698 לפנה"ס. וידוע שזמן קצר לפני פטירתו בשנת 701 לפנה"ס יצא סנחריב למסע מלחמה כנגד הממלכות בחוף המערבי של הים התיכון שמרדו בו. ומתחילה נלחם בממלכות שבצפון כגון צידון, ולאחר מכן נלחם בממלכות שבדרום כגון אשקלון, ולאחר מכן נלחם בממלכת יהודה, ומתחילה כבש ביהודה את הערים הרחוקות יותר מירושלים, ואחר כך התקדם לכיוון ירושלים. ומסתבר שהשלב המאוחר של המלחמה בממלכת יהודה ארע לקראת סוף מסעו בערך בשנת 700 או 699 לפני הספירה, שזו היתה בערך השנה ה-28 למלכות חזקיהו. אמנם הדבר מנוגד לכאורה לכתוב בתנ"ך שהדבר ארע בשנה ה-14 למלכות חזקיהו. אמנם מצאנו בכמה מקרים שמנין השנים נמנה בתנ"ך לפי מסר רוחני אמוני, ואינו נמנה בהכרח לפי סדר זמנים רגיל². ואף כאן, הפרשיה הנוספת של מחלת ורפואת חזקיהו מרמזת שלחזקיהו היו שתי תקופות החיים, התקופה הראשונה שנקצבה לו היתה בת 14 שנים, ואחר כך נוספה לו תקופת חיים נוספת של 15 שנים. ולפיכך צריך להבין שהמצור של סנחריב על ירושלים היה בשנה ה-14 מתוך ה-15 הנוספות שנוספו לחזקיהו. ובחישוב הכולל זו אכן השנה ה-28 למלכותו. התנ"ך מעדיף לקרוא לשנה זו השנה ה-14 מתוך מטרה נוספת, כדי להשוות בין תוצאות המלחמה הזו שבתקופה השנייה לבין מלחמה קודמת שהיתה בין מלך אשור לבין חזקיהו בתקופה הראשונה, בשנה ה-14 לתחילת מלכותו של חזקיהו, וכדלקמן.

ומִכָּף מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶצִּילְךָ וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת וְגַוְנֹתַי עַל הָעִיר הַזֹּאת

לפי הסבר זה, ההבטחה - "...הֲנִי יוֹסֵף עַל לְמִידָּךְ חֲמֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה: וּמִכָּף מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶצִּילְךָ וְאֵת הָעִיר הַזֹּאת וְגַוְנֹתַי עַל הָעִיר הַזֹּאת" - נאמרה לו כ-14 שנה לפני שסנחריב מלך אשור הטיל מצור על ירושלים, ואכן גם אז עמדה ממלכת יהודה בפני סכנה מכיבוש על ידי מלך אשור. אלא שמדובר היה אז בסרגון אביו של סנחריב. חזקיהו החל כבר אז לכבוש כמה ערים פלישתיות, שהיו כפופות למלך אשור. ואף סייע לכוונות המרידה של הערים האחרות במלך אשור. ואכן בסופו של דבר מלך אשדוד מרד בסרגון מלך אשור, ומלך אשור שלח את שר צבאו והוא בא וכבש את אשדוד, וכן מסופר בישעיהו (כ, א): "בִּשְׁנַת בֵּא תִרְתֵּן אֲשֶׁדּוּדָה בְּשֹׁלַח אֹתוֹ סָרְגוֹן מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּלְחֶם בְּאַשְׁדּוּד וַיִּלְכְּדֶהָ". היה אז חשש שצבא אשור יילחם ויכבוש גם את ממלכת יהודה, וישעיהו הקדים והזהיר אז את חזקיהו מלסמוך על מצרים ולכרות עימה ברית נגד אשור. וחזקיהו שמע לו ולא כרת ברית עם מצרים³. ממלכת יהודה היתה ממלכה קטנה מרדנית ומתסיסה והיה צפוי שלאחר כיבוש אשדוד צבא אשור יכבוש גם אותה. ומתוך כתובות אשוריות מתברר שלאחר כיבוש אשדוד החל הצבא האשורי גם במסע מלחמה כנגד יהודה, והצליח לכבוש ממנה את הערים עזקה ועקרון. אך מתוך התיאורים המוגזמים שמלך אשור מתאר את הביצורים של הערים האלו, מסתבר שהיו לו אבידות רבות בכיבוש הערים, והוא העדיף שלא להמשיך ולכבוש את שאר הערים ביהודה, ובסך הכל חזקיהו וממלכת יהודה ניצלו מכיבוש על ידי מלך אשור. מלך אשור ניצח אמנם בקרב על שתי ערים בממלכת יהודה, והוא חזר לארצו עם כל הצבא שנותר בידו בצורה מכובדת, אך ממלכת יהודה ניצלה אז באופן שניתן לראותו בתור 'ניס טבעי'.

נראה שמאורע זה ארע גם כן בשנה ה-14 למלכות חזקיהו, אלא שהוא ארע בשנה ה-14 בתקופה הראשונה (לפני שנוספו לחזקיהו 15 שנים), שהיא אכן השנה ה-14 מתוך כלל שנות מלכותו. "תִּרְתֵּן" הוא כינוי לשר חשוב ביותר בממלכת אשור שמפקד על הצבא, ויתכן מאוד שאותו "תִּרְתֵּן" היה סנחריב בנו של סרגון. ובכל אופן, ניתן לראות בכך "ההיסטוריה חוזרת". המאורע הראשון היה חשש לפלישה של הצבא האשורי (בימי המלך סרגון) לממלכת יהודה בשנה ה-14 לחזקיהו, ואז ניצלה ממלכת יהודה מן הפלישה בינס נסתרי. והמאורע השני היה המצור של המלך סנחריב על ירושלים שהתרחש 14 שנה אחר כך (בשנה ה-14 מתוך 15 השנים שנוספו לחזקיהו), אלא שאז נכבשו ערים רבות מתוך ממלכת יהודה ורק ירושלים ניצלה, והיא ניצלה בינס גלויי שהיה מפורסם אז גם בין עמי הסביבה.

וספר ישעיהו וספר מלכים קוראים למלחמה השניה שארעה בשנה ה-14 שבתקופה השניה (=השנה ה-28) גם כן בשם השנה ה-14 כדי לדמות בין שתי התקופות ולעורר את השאלה מדוע לא ניצלו גם אז רוב הערים ביהודה, ועל כך נועדו לענות הפרשיות הבאות המספרות על מחלת ורפואת חזקיהו וביקור המשלחת הבבלית, וכדלקמן.

מתי באה המשלחת ממלך בבל אל חזקיהו

בהמשך לפרשיית מחלת ורפואת חזקיהו מסופר (ישעיהו לט, א-ח):

"בַּעַת הַהוּא שָׁלַח מֶרְדֵּךְ בְּלָאֲדָן בֶּן בְּלָאֲדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סָפְרִים וּמִנְחָה אֶל חֲזַקְיָהוּ וַיִּשְׁמַע בִּי חֲלָה וַיַּחֲזֵק: וַיִּשְׁמַח עֲלֵיהֶם חֲזַקְיָהוּ וַיִּרְאֵם אֶת בֵּית נְכֹתוֹ אֶת הַכֶּסֶף וְאֵת הַזָּהָב וְאֵת הַבְּשָׂמִים וְאֵת הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב וְאֵת כָּל בֵּית כְּלֵי וְאֵת כָּל אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאֶצְרֹתָיו לֹא הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא הָרָאֵם חֲזַקְיָהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל מְשָׁלְתוֹ: וַיְבֵא יִשְׁעִיָּהוּ הַנְּבִיא אֶל הַמֶּלֶךְ חֲזַקְיָהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאֵין יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ אֵלַי מִבָּבֶל: וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתְךָ וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא הָרָאִיתִים בְּאֶצְרֹתַי: וַיֹּאמֶר יִשְׁעִיָּהוּ אֶל חֲזַקְיָהוּ שְׁמַע דְּבַר ד' צְבָאוֹת: הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנִשְׂאָ כָל אֲשֶׁר בְּבֵיתְךָ וְאֲשֶׁר אֶצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בָּבֶל לֹא יִתֵּר דָּבָר אֲמַר ה': וּמִבְּנֵיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקְחוּ וְהָיוּ סְרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל: וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ אֶל יִשְׁעִיָּהוּ טוֹב דְּבַר ד' אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַיֹּאמֶר בִּי יְהִי שְׁלוֹם וְאַמֶּת בְּיָמַי:

זכור, לפי המסורת של התרגום הארמי מחלת ורפואת חזקיהו התרחשה כ-14 שנה לפני המצור של סנחריב על ירושלים. ואם כן סמוך לכך באה המשלחת של מֶרְדֵּךְ בְּלָאֲדָן לבקר את חזקיהו. כפי שכבר הוקדם לעיל אין הכרח להתאים את המסורות שבתנ"ך למסורת

שיש במקורות זרים. אלא שבכל אופן, המסורת של התרגום הארמי מתאימה למסורות של מקורות זרים. לפי אותן מסורות מ'דף בלא'ן מרד באשור ומלך על בבל בין השנים 722–710 לפנה"ס, ופעם נוספת למשך תשעה חודשים בשנת 703 לפנה"ס עד שסנחריב נלחם בו והחריב את בבל והבריח אותו מבבל. לפי מסורות אלו בזמן המצור של סנחריב על ירושלים בשנת 701 לפנה"ס כבר לא היה מלכות בבלית, ולא יתכן שסמוך לאחר מכן תופיע משלחת מטעם מלך בבל לבקר את חזקיהו. אמנם לפי המסורת של התרגום הארמי, המשלחת באה סמוך לאחר שנמנעה הפלישה של סרגון לממלכת יהודה, בערך בשנה ה-14 או ה-15 למלכות חזקיהו (בערך בשנת 712 לפנה"ס). ואז היה עדין מ'דף בלא'ן בשיא תפארתו בתור מלך בבל שמרד בהצלחה מזה עשר שנים במלך אשור. וכאן נכשל חזקיהו. ישעיהו הזהיר את המלכים השונים מלתלות את מבטחם במעצמות זרות. ואכן, ממש סמוך לפני כן חזקיהו ניצל מפלישת סרגון לממלכת יהודה, גם בלא שחזקיהו נסמך על עזרת מעצמה זרה כמו מצרים. אך כעת כשבאה לבקרו משלחת של מלך בבל שהיתה אז מעצמה עולמית, חזקיהו רצה למצוא חן בעיניהם כדי שיקשרו עמו ברית צבאית, והוא הסיר בכך את בטחונו בה'. ואז בא ישעיהו וניבא לו שכעונש על כך ייקחו את האוצרות שיש בביתו לבבל, וגם שמהבנים שיולדו לו ייקחו והם יהיו סריסים (שרים) בהיכל מלך בבל.

התגובה המורכבת של חזקיהו

בספר ישעיהו (וכן בספר מלכים) מתייחסים לתגובת חזקיהו לגור הדין באופן מורכב: "וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ אֶל יִשְׁעִיָּהוּ טוֹב דָּבַר ד' אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ, וַיֹּאמֶר כִּי יְהִי שְׁלוֹם וְאַמֶּת בְּיָמָיו". האמירה "טוב ד' ד' אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ" מביעה הכנעה וקבלת הדין, והיא מזכירה את דברי עלי הכהן בעת שנאמר לו גור הדין על ביתו (שמואל א ג, יח): "וַיֹּאמֶר ד' הוּא הַטּוֹב בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה". אך בהמשך הכתוב הזה משתמעת ביקורת על חזקיהו "וַיֹּאמֶר כִּי יְהִי שְׁלוֹם וְאַמֶּת בְּיָמָיו" (ובספר מלכים "וַיֹּאמֶר הֲלוֹא אִם שְׁלוֹם וְאַמֶּת יְהִי בְיָמָיו") והתוספת הזו מספרת מה חשב אז חזקיהו בליבו ויש בה ביקורת על חזקיהו.

התוספת מרמזת שלפני כן כשגזר עליו למות הוא התפלל מקירות ליבו והגזירה בוטלה ונוספו לו 15 שנים. ואף כאן כששמע את מה שנגזר עליו ועל משפחתו ובעצם גם על ממלכת יהודה, יכול היה חזקיהו להתפלל לביטול הגזירה, ויתכן שתפילתו היתה נענית והוא וכן ממלכת יהודה היו ניצלים. אלא שהוא לא התפלל, והכתוב מנמק זאת בכך שהוא הניח שהגזירה אינה נוגעת אליו באופן ישיר. והתוספת מרמזת שחזקיהו טעה, ואמנם הגזירה התקיימה גם בעתיד הרחוק לאחר פטירתו, כאשר נבוכדנצר כבש את ירושלים, ולקח את אוצרות המלכים ואף לקח מצאצאי בית המלוכה לבבל, אך הגזירה נגעה גם אליו בדור שלו, ולכן פרשייה זו מובאת כהמשך לפרשית המצור על ירושלים ונאומו רבשקה. וזאת, משום שהבן רבשקה שיצא ממעיו של חזקיהו לאחר הביקור של המשלחת מבבל המיר את דתו והיה סריס (שר) בממלכת אשור, והוא זה שנאם מול חומות ירושלים. וכמו כן לאחר שנים גם הבן מנשה שמלך לאחר חזקיהו נלקח לממלכת אשור כמובא בדברי הימים (ב לג, יא): "וַיָּבֵא ד' עֲלֵיהֶם אֶת שְׂרֵי הַצָּבָא אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּלְכְּדוּ אֶת מְנַשֶּׁה בְּחָחִים וַיֹּאסְרוּהוּ בַּנְּחֻשְׁתִּים וַיֹּלִיכֵהוּ בְּבֵלְהָ".

שרי אשור הביאו את מנשה מן הסתם לניווה עיר הבירה של אשור. אלא שבינתיים סנחריב ניצח את בבל והחריב את העיר בבל ובנה את נינווה בדומה לעיר בבל ובתור תחליף לעיר בבל. והתנ"ך מרמז במילה "בְּבֵלְהָ" שגזר הדין שנגזר על חזקיהו התקיים בבן מנשה שיצא ממעיו, ו"אשור" נחשבת לצורך ענין זה כמו 'בבל'. ואמנם מנשה חזר אחר כך לירושלים ולא היה ל'סריס' (שר) בממלכת אשור (=בבל!). אך גזר דין זה התקיים באחיו רבשקה, שעוד בחיי אביו הוא המיר את דתו, וסנחריב מלך אשור (שהיה אז גם מלך 'בבל') מינה אותו ל'סריס' בממלכתו כדי שיפתה את תושבי ירושלים להיכנע לסנחריב. ונמצא שבימי של חזקיהו עצמו בנו היה ל'סריס' במעצמה זרה והוא פעל כנגדו. וחזקיהו שחשב "כִּי יְהִי שְׁלוֹם וְאַמֶּת בְּיָמָיו" ושאינו צריך להתפלל לביטול הגזירה - טעה.

תוספת הפירוט בספר מלכים

ספר ישעיהו מתמקד ברבשקה ולא בשאר פרטי המצור שהטיל סנחריב, ואולי משום שכאמור באגדה רבשקה היה נכדו של ישעיהו שהשיא את בתו לחזקיהו. וספר ישעיהו רוצה לרמז מדוע נוצר מצב של נכד מומר זה, ומרמז שהדבר ארע בעקבות מחלת ורפואת חזקיהו (והנישואין של בתו של ישעיהו), ובעקבות הרצון של חזקיהו למצוא חן בעיני המשלחת הבבלית, ומרמז שאילו חזקיהו היה מתפלל לביטול הגזירה על בנו מסתבר שהייתה מתבטלת, כשם שהתבטלה הגזירה הקודמת שנגזרה על חזקיהו שימות, אלא שחזקיהו לא התפלל לביטול הגזירה השניה.

ספר מלכים (ב יח, יד-יז) מוסיף פרטים נוספים על מה שארע בעת עליית סנחריב למלחמה:

"וַיִּשְׁלַח חֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה אֶל מֶלֶךְ אֲשׁוּר לְכִישָׁה לְאָמֹר חֲטָאתִי שׁוֹב מֵעָלַי אֶת אֲשֶׁר תַּתֵּן עָלַי אֲשָׂא וַיִּשֶׂם מֶלֶךְ אֲשׁוּר עַל חֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וּשְׁלֹשִׁים כֶּבֶד זָהָב: וַיִּתֵּן חֲזַקְיָהוּ אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵּית ד' וּבִאֲצִרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ: בְּעֵת הַהִיא קָצַץ חֲזַקְיָהוּ אֶת דְּלָתוֹת הַיָּבֵל ד' וְאֶת הָאֲמֹנוֹת אֲשֶׁר צִפָּה חֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּתְּנֶם לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר: פ וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶת תַּרְתָּן וְאֶת רַב סָרִיס וְאֶת רַב שְׂקָה מִן לְכִישׁ אֶל הַמֶּלֶךְ חֲזַקְיָהוּ בְּחֵיל כְּבֹד יְרוּשָׁלַם..."

ספר מלכים מרמז שגם הגזירה שהודיע ישעיהו לחזקיהו "הֲנֵה יָמִים בָּאִים וְנָשָׂא כָל אֲשֶׁר בְּבֵיתְךָ וְאֲשֶׁר אֲצִרְךָ אֲבִתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בְּבָלִי" התקיימה כבר בחזקיהו עצמו. ואמנם "אֲצִרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ" של חזקיהו לא הגיעו לממלכת בבל ממש אלא לנינווה שבממלכת אשור. אך כאמור מכיוון שסנחריב ניצח בינתיים את בבל והחריב את העיר בבל ובנה את נינווה כמו העיר בבל ובתור תחליף לעיר בבל, התנ"ך מחשיב זאת כאילו הגיעו האוצרות "בְּבָלִי".

כלומר ספר ישעיהו וספר מלכים מרמזים שבמלחמה בשנה ה-14 בתקופה הראשונה חזקיהו לא פעל לכריתת ברית עם מעצמה זרה ולכן רוב ערי יהודה ניצלו בנס נסתר, אך המלחמה בשנה ה-14 בתקופה השניה (השנה ה-28 למלכות חזקיהו) היתה לאחר שחזקיהו ניסה לפעול (כ-14 או כ-13 שנה לפני כן) לכריתת ברית עם בבל, ולכן התוצאות היו קשות יותר.

תפילה או קבלת הדין בהכנעה

כאמור, בספר ישעיהו ובספר מלכים נשמעת ביקורת על חזקיהו שקיבל עליו את הדין ולא התפלל לביטול הגזירה שנגזרה עליו ועל צאצאיו, ותולים זאת בכך שחזקיהו טעה וחשב שהדבר יתרחש בעתיד הרחוק ולא אצלו ממש. ואמנם לא בכל מקרה ראוי להתפלל לביטול הגזירה, ופעמים שקבלת הדין בהכנעה מטיבה את הגזירה יותר מאשר תפילה לביטולה (ראו עין אי"ה שבת א, מג). ובגישה זו נוקט ספר דברי הימים, ומשמע ממנו שחזקיהו נהג כראוי כאשר קיבל עליו את הדין, ולא התפלל מייד לביטולו (דברי הימים ב לב, כד-לא):

"בְּיָמִים הָהֵם חָלָה יְחֻזְקְיָהוּ עַד לְמוֹת וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ד' וַיֹּאמֶר לוֹ וּמוֹפֵת תֵּת לִי: וְלֹא כִגְמַל עָלָיו הַשִּׁיב יְחֻזְקְיָהוּ כִּי גָבַהּ לְבוֹ וַיְהִי עָלָיו קֶצֶף וְעַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם: וַיִּבְנֶע יְחֻזְקְיָהוּ בְּגָבַהּ לְבוֹ הוּא וַיִּשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם וְלֹא בָּא עֲלֵיהֶם קֶצֶף ד' בְּיָמֵי יְחֻזְקְיָהוּ: ... וְכֵן בְּמַלְיָצֵי שְׂרָי בְּבַל הַמְשַׁלְחִים עָלָיו לְדַרְשׁ הַמוֹפֵת אֲשֶׁר הָיָה בְּאָרְץ עֵזְבוֹ הָאֱלֹהִים לְנִסּוֹתָו לְדַעַת כָּל בְּלִבָּבוֹ:"

ומסופר שם שחזקיהו התפלל לד' כדי להירפא ממחלתו. אלא שאחר כך כשהמשלחת הבבלית הגיעה אליו כדי לדרוש בענין המופת שנעשה עבורו, וחזקיהו נכשל והראה למשלחת את אוצרותיו. ומשמע שהדבר נחשב לחטא של כלל העם, ונראה שמטרתם היתה ליצור

ברית צבאית עם בבל כנגד אשור. ובכל אופן ספר דברי הימים מפרש מעשה זה בתור חטא של גאווה, ואם כן התיקון הראוי לגאווה שנכשלו בה חזקיהו והעם היה קבלת הדין בהכנעה, ולא להתפלל לביטולה. וקבלת הדין בהכנעה הועילה וביטלה מחצית מגזר הדין, משום שהגזירה היתה על כל ממלכתו כאמור כאן: "וַיְהִי עָלָיו קֶצֶף וְעַל יְהוּדָה", ואמנם יהודה חרבה, אך בכל זאת ירושלים וחזקיהו ניצלו באופן פלאי, ולפי האמור כאן בספר דברי הימים הצלתם היתה משום שקיבלו את הדין בהכנעה ולא התפללו: "וַיִּפְנַע יְחֻזְקִיָּהוּ גִבְהַת לְבוֹ הוּא וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְלֹא בָא עֲלֵיהֶם קֶצֶף ד' בַּיָּמִים יְחֻזְקִיָּהוּ".

ואמנם בבוא הצרה עצמה כשבא סנחריב על ירושלים התפללו חזקיהו וישעיהו כמובא גם שם בספר דברי הימים, אך תפילתם הועילה וירושלים ניצלה משום שמתחילה בעת שנודע על הגזירה חזקיהו ויושבי ירושלים קיבלו אותה בהכנעה.

בסיכום המאמר נמצאו למדים, שהמסורת של התרגום הארמי, שרבשקה השר האשורי שדיבר בשפה היהודית אל היהודים הנצורים בירושלים היה בנו של חזקיהו, מאירה באור חדש את הפרשיות שמופיעות בספר ישעיהו ובספר מלכים ובספר דברי הימים לאחר מפלת סנחריב, ושפותחות במילים "בַּיָּמִים הָהֵם". לפי מסורת זו, לא מדובר במאורעות שאירעו אחר מפלת סנחריב, אלא במאורעות שאירעו לפני מפלת סנחריב והן הובאו מייד אחר כך כדי להביע מסר רוחני-אמוני בענין המאורעות שקשורים למצור של סנחריב. הפרשיה שבספר ישעיהו נועדה להסביר כיצד השתלשל המצב לכך שרבשקה שהיה צאצא של חזקיהו (וישעיהו) המיר דתו והפך לשר אשורי, והפרשיה שבספר מלכים נועדה להוסיף ולהסביר גם כיצד השתלשל המצב שאוצרות חזקיהו הגיעו לידי מלך אשור. והפרשיה שבספר דברי הימים נועדה להסביר בהשקפה שונה במקצת כיצד השתלשל המצב לכך שיהודה חרבה ואילו ירושלים וחזקיהו ניצלו. וכאמור לעיל, מסורת זו חולקת על הפרשנות המקובלת של סדר עולם רבה ושל המפרשים ולפיה מאורעות אלו אירעו אחר מפלת סנחריב.

¹ ומסתבר שמייד שהתפרא חזקיהו הוא נשא אשה, וכעבור כשנה נולד לו בנו הבכור רבשקה, וכעבור כ-14 שנה בעת המצור על ירושלים היה רבשקה כבר בן 13 שנים. אחז (הסב של רבשקה) נשא אשה בהיותו בן 9 בלבד, וחזקיהו נולד בעת שהיה אחז בן 10. ומנשה הומלך בהיותו בן 12 בלבד, ולכן אין זה תמוה שסנחריב מינה את רבשקה מזרע המלוכה היהודי לשר חשוב למרות היותו רק בן 13, וזאת מתוך מטרה לפתות את היהודים להיכנע לו.

² ראו שמואל (ב טו, ז): "וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֵּאמֶר אֲבִשְׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ...". ובמפרשים שם.

³ ראו בדעת מקרא בסיכום פרק כ בישעיהו.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראל של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

שׁוֹת בְּמִרְאֵה הַבְּזָק

(מתוך ח"ה)

Bombay, India

בומבי, הודו
מרחשוון תשנ"ט

שאלת גשמים בהודו

שאלה

עונות השנה בבומבי, הודו, היינן כסדר העונות בחצי הכדור הדרומי שהן הפוכות למציאות בארץ-ישראל. אנו נוהגים בבומבי לומר את התוספות בשמונה עשרה הנוגעות לגשם לפי צרכי ארץ-ישראל. בחודשים יוני עד ספטמבר יורדים אצלנו גשמים (כ- 200 מ"מ בממוצע) אנו כאמור אומרים אז בפועל "מוריד הטל" למרות שזאת עונת הגשמים. האם אנו נוהגים נכון?

ואם כן, מה הדרך הנכונה לבקש ולהתפלל לגשם במקומנו?

תשובה

אתם נוהגים נכון ואכן המנהג הפשוט בערי הודו שאומרים "משיב הרוח ומוריד הגשם" מיום שמיני-עצרת, ושואלים גשמים מיום ס' שלאחר תקופת תשרי, עד הפסח, ואזי פוסקים מלומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" ופוסקים מלשאל מטר בברכת השנים, כמנהג רוב הארצות¹. ובזמן שנצרך להם גשם בין פסח לבין סוכות שואלים מטר בברכת שומע תפילה², אך אין מזכירים משיב הרוח ומוריד הגשם, מכיוון שהזכרת גבורותיו ית' תלויה בארץ ישראל ששם עיקר השבח וההודיה אליו ית'³.

¹ "כף החיים" (או"ח, סי' קיז, סי"ק יז); "ילקוט יוסף" (ח"א, סי' קיז, הערה כ).
² ישנם פרטים רבים בדיני שאלת גשמים בחו"ל. להלן יובא תקציר הדינים בנושא זה כרקע להבנת דיני הזכרת גבורות גשמים בחו"ל: בשו"ע אורח חיים (סי' קיז, סעיף ב) נפסק על-פי הגמ' במסכת תענית דף יד ע"ב, כי יחידים בחו"ל הנצרכים לגשם בימות החמה - בין פסח לסוכות - שואלים מטר בברכת שומע תפילה. המחבר הכריע שם כדעת רוב הפוסקים שתושבי ארץ שלימה דינם כיחידים לענין זה. הפוסקים כתבו שבאותם המקומות ישאלו מטר בברכת השנים לאחר סוכות ועד פסח אלה אם כן גשמים מזיקים להם בחודשים אלו, שאז יאמרו כל השנה "ותן ברכה" בברכת השנים, וישאלו מטר בזמן שהם צריכים לו בברכת שומע תפילה (שו"ת "תורת חיים" ח"ג, סי' ג; "כף החיים" שם ועוד). במקרה האחרון, כאשר הגשמים שבין סוכות לבין פסח מזיקים, חלוקות הדעות בין הפוסקים, אם יאמרו בימים אלה "מוריד הטל" [דעת הגר"ע יוסף בסעיף יט, שם] או שיזכירו "משיב הרוח ומוריד הגשם" [דעת הגר"ש סלנט שהובאה בשו"ת "בצל החכמה", ח"ו סי' פה]. אמנם, להוציא מקרה זה לא מצאנו חילוק כלשהו בדברי חז"ל והפוסקים בדין הזכרת גבורות גשמים בין בני א"י לבין בני חו"ל, ולכן לכל הדעות במקומות שאין גשמים מזיקים בין סוכות לבין פסח, יזכירו אז משיב הרוח ומוריד הגשם, ובימים שבין פסח לבין סוכות לעולם יאמרו מוריד הטל, כמו בא"י. כפי שצוין לעיל, כך פסקו "כף החיים" וה"ילקוט יוסף" גם בהתייחסם בפירוש לדינים אלו כפי שהם נוהגים בהודו.
³ זהו הטעם שכתב מרן הראי"ה קוק בשו"ת אורח משפט סי' כ"ד לכך שלא מצאנו חילוק בדברי חז"ל בין בני א"י לבין בני חו"ל בעניין הזכרת גבורות גשמים.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
 הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
 ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
 הרב זלמן נחמיה גולדברג
 הרב נחום אליעזר רבינוביץ
 הרב ישראל רוזן

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך info@eretzhemdah.org

<p>לעי"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לעי"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לעי"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לעי"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
<p>לעי"נ גב' לוריין הופמן ז"ל לעי"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>		<p>לעי"נ נורמן רוסק נלבי"ע בכ"ב באב לעי"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד</p>	

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטוריה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

